

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ

Розвиток національної макросистеми оцінюється в системі показників національних рахунків. Макроекономічна динаміка досліджується із застосуванням методології зіставлення структурних змін в таблицях “витрати-випуск”

Постановка проблеми. Процес розвитку національної економіки характеризуються складними діалектичними взаємозв'язками, динамічними змінами та структурними зрушеннями елементів, що відповідним чином повинне відображатися у статистиці основних макроекономічних параметрів. Структурна пропорційність розвитку досягається балансом всіх господарських елементів національної макросистеми за територіями, видами економічної діяльності та підприємствами. Цільова спрямованість управлінських впливів організаційно-економічного механізму національної макросистеми на розвиток висловлюється у формуванні таких пропорцій структури виробництва, макроекономічні показники якої забезпечують дотримання траєкторії постійного покращення добробуту суспільства.

Відповідним інструментом статистичного дослідження є таблиці “витрати-випуск” – міжгалузевий баланс (МГБ), як складової системи національних рахунків (СНР), котрі деталізують рахунки товарів, послуг, виробництва, утворення та використання доходу, містять вихідні дані для розкриття основних структурних пропорцій розвитку національної макросистеми. “МГБ відображає процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку економіки, дозволяє проводити системний розрахунок головних показників СНР, аналізувати взаємозв'язки між галузями економіки, виявляти головні макроекономічні пропорції, вивчати структурні зрушення і особливості перетворень в економіці” [1, с. 7].

Настанова на вирішення незмінно актуальних задач покращення добробуту суспільства реалізується через важелі

організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми. Розроблення теоретичних засад методології дослідження такого механізму є одним з найважливіших питань сучасної вітчизняної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наслідки змін інституційного рівня позначаються на пропорціях використання ресурсної бази у виробництві і благ у споживанні, статистика яких відображається у СНР. У чисельних дослідженнях вітчизняних і закордонних науковців розглядаються питання методології побудови МГБ та дослідження впливу змін його структурних пропорцій на розвиток національної економіки [2, 3, 4]. В той же час, недостатньо уваги приділяється такому вкрай важливому питанню, як придатність МГБ “витрати-випуск” для відстеження макроекономічних явищ через встановлення закономірних властивостей його структурних зрушень.

Мета дослідження. Виявити суперечності існуючих підходів до статистичного оцінювання макроекономічної динаміки розвитку. Формулювання теоретичного підґрунтя та методологічних переваг дослідження динаміки пропорцій статистичних показників СНР з використанням методики побудови структурної матриці МГБ.

Викладення основного матеріалу. Відомі на сьогодні статистичні методи дослідження надають МГБ певні властивості “речі самої в собі”, адже оцінювання, обмежене річними періодами, робить їх непридатними для відображення

довгострокових динамічних змін макроекономічного розвитку. За наявного методологічного підходу статистичне дослідження середньострокових і довгострокових зрушень у національній економіці здійснюється шляхом спеціальних розрахунків, які фактично зменшують концептуальні переваги МГБ. Наприклад, вимушені штучні перерахунки на базі індексів-дефляторів та інші методи приведення до єдиних порівнянних цін так чи інакше руйнують методологічну цілісність дослідження [5]. Потреба в усуненні чисельних методологічних вад при дослідженні української економіки актуалізується специфікою проблем достовірності статистичних показників, обумовлених кількарізними змінами грошової одиниці, потужними сплесками інфляції, а також високим рівнем непевності щодо економічної виправданості курсу національної валюти.

Чітке дотримання структурної єдності відображення статистичних даних національної економіки є тією перевагою МГБ (таблиць “витрати-випуск”), методологічний потенціал якої ще не повністю реалізовано. Парадоксально, але саме вище означені обмеження властивості “речі самої в собі” мають переваги незалежності оцінювань від впливу періодичних радикальних перетворень української економіки на зміни макроекономічних параметрів і які роблять будь-які інші методи дослідження вкрай громіздкими та непридатними для суцільного відстеження динамічних зрушень.

МГБ є відкритою статистичною моделлю квадрантів з відображенням: проміжного споживання з урахуванням міжгалузевих зв'язків у процесі виробництва (I), кінцевого використання товарів та послуг (II) та процесів розподілу у вартісній структурі валового внутрішнього продукту (III). Класичний вигляд основних квадрантів МГБ дає уявлення про основні макроекономічні пропорції у цінах споживачів відповідного року. Поглиблення аналітичного апарату статистичних досліджень спрямоване на

наочне відображення змін пропорцій кругообігу виробленої продукції та спожитих ресурсів за статтями витрат і випуску та за видами економічної діяльності. Саме завдяки збалансованості МГБ цей метод відображення статистичних даних дозволяє надати характеристику основних економічних явищ без порушення єдності розрахунків. Визначення динамічних властивостей розвитку здійснюється зіставленням послідовності змін за різними періодами визначальних макроекономічних пропорцій: частки ВВП у загальній структурі спожитих ресурсів, співвідношення між проміжним та кінцевим споживанням, кількість ресурсів, затрачених на виробництво ВВП, тощо.

Зміна класичного вигляду МГБ та інтерпретація його у вигляді структури відкриває шлях для запровадження методик поглибленого статистичного дослідження процесу розвитку національної макросистеми: **структурний МГБ дозволяє зробити висновки стосовно основних структурних зрушень і визначити головні макроекономічні пропорції та їхню динаміку, а економічна сутність кількісних змін у головних макроекономічних пропорціях дає уявлення про вплив організаційно-економічного механізму національної макросистеми на її розвиток.**

Відображення напрямків витрат і статей доходів здійснюється з дотриманням повної категорійної відповідності методології побудови МГБ. Аналіз статистичних даних для України дає уявлення про реальні структурні зрушення в національній економіці.

Інтерпретація основних статей МГБ у вигляді структури не передбачає деталізацію I-го і III-го квадрантів, але дозволяє:

- охопити загалом та наочно представити особливості процесу національного розвитку;
- простежити весь масив перетворень у довгостроковому періоді;
- кількісно охарактеризувати інтенсивність структурних зрушень;
- визначитись зі змінами головних макроекономічних пропорцій;
- охарактеризувати основні перетворення під час руху суцільного продукту.

Представлення МГБ саме в такому вигляді дозволяє зробити системний розрахунок головних показників СНР, проаналізувати взаємозв'язки між галузями економіки, виявити головні макроекономічні пропорції, вивчати структурні зрушення і особливості перетворень в економіці (табл. 1).

Комплексні структурні складові МГБ є результатом системного опрацювання щорічних МГБ, поетапне дослідження якого передбачає попередню інтерпретацію МГБ у вигляді таблиці 2.

Таблиця 1. Структурний МГБ (input-output) України у 1990-2006 рр., %

Рік	Напрямки витрат (input)					Статті доходів (output)			
	Проміжне споживання	Кінцеве споживання	Валове нагромадження	Експорт	Усього спожито	Виробничі галузі	ВВП	Імпорт	Усього вироблено
1990	45,29	31,30	11,71	11,70	100	45,29	42,50	12,21	100
1991	50,25	30,18	7,41	12,16	100	50,25	37,48	12,27	100
1992	53,28	26,46	9,74	10,52	100	53,28	37,05	9,67	100
1993	55,06	22,80	12,92	9,22	100	55,06	35,61	9,33	100
1994	49,80	24,57	12,80	12,83	100	49,80	36,23	13,97	100
1995	51,88	24,48	8,55	15,08	100	51,88	32,04	16,07	100
1996	49,32	27,32	7,75	15,61	100	49,32	34,20	16,48	100
1997	51,69	27,45	7,21	13,65	100	51,69	33,63	14,68	100
1998	51,21	27,57	7,05	14,18	100	51,21	33,84	14,95	100
1999	49,73	26,02	5,89	18,36	100	49,73	33,78	16,49	100
2000	49,49	24,14	6,33	20,04	100	49,49	32,08	18,42	100
2001	50,46	24,66	7,02	17,86	100	50,46	32,20	17,34	100
2002	50,47	24,79	6,64	18,10	100	50,47	32,86	16,67	100
2003	50,42	24,10	7,03	18,45	100	50,42	31,95	17,63	100
2004	51,78	22,37	6,64	19,20	100	51,78	31,37	16,85	100
2005	51,46	24,66	7,29	16,59	100	51,46	32,22	16,32	100
2006	50,64	25,79	8,17	15,40	100	50,64	33,02	16,34	100

* Розраховано за даними: [5, с. 28-29; 6, с. 16-17; 7, с. 17; 8, с. 235-238; 9, с. 266-271; 10, с. 16-17; 11, с. 42-43; 12, с. 46-47; 13, с. 46-47; 14, с. 20-21; 15, с. 20-21; 16, с. 33-35; 17, с. 44-46; 18, с. 42-43; 19, с. 40-41; 20, с. 42-43; 181].

Дотримання збалансованості дає підґрунтя для проведення поглибленого дослідження зрушень відповідних вартісних категорій, необхідних для розроблення чітких заходів для усунення несприятливих для економіки тенденцій. Впродовж 1990-2006 рр. напрямки витрат і статті доходів МГБ зазнали суттєвих структурних зрушень:

– проміжне споживання – 9,77 пп. (45,29 % (1990 р.) – 55,06 (1993 р.));

– кінцеве споживання – 8,93 пп. (31,30 % (1990 р.) – 22,37 % (1993 р.));

– валове нагромадження – 7,04 пп. (12,93 % (1993 р.) – 5,89 % (1999 р.));

Перевагою запропонованого методологічного підходу є можливість дослідження довгострокових зрушень з дотриманням принципу структурної єдності МГБ. Наприклад, у 1990-2006 рр. зростання суми часток витрат на проміжне споживання (5,35 пп.) і експорт (3,70 пп.) відповідає сумі скорочення часток валового нагромадження основного капіталу (3,54 пп.) і кінцевого споживання (5,51 пп.). Аналогічно, відносно зниження ВВП у структурі надходжень (output) на 9,48 пп. відповідає сумі зростання проміжного споживання (5,35 пп.) та імпорту (4,13 пп.).

– експорт товарів та послуг – 10,82 пп. (9,22 % (1993 р.) – 20,04 % (2000 р.));

– ВВП – 11,23 пп. (42,60 % (1990 р.) – 31,37 % (2004 р.));

– імпорт товарів та послуг – 9,09 пп. (9,33 % (1993 р.) – 18,42 % (2000 р.)).

Порівняно з іншими статтями МГБ, найбільших коливань зазнала частка валового внутрішнього продукту. Тобто, після 1990 р. спостерігається падіння ВВП не тільки у вартісному вимірі, а й в структурі спожитих ресурсів.

Структурний МГБ дозволяє не тільки зробити висновки стосовно основних структурних зрушень, а й визначити головні макроекономічні пропорції та їхню динаміку (табл. 3).

1. Співвідношення між проміжним і кінцевим споживанням зросло майже в 1,4 рази – від 1,45 до 1,96.

Це означає зростання витрат підприємницького сектору на виробництво товарів та послуг водночас зі скороченням витрат на кінцеве споживання домашніх господарств, сектору державного управління та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства. Тобто, структура виробництва змінилась на користь витратних видів економічної

діяльності та таких, що виробляють продукцію для проміжного споживання.

При цьому збільшення витрат на процес виробництва не супроводжується відповідним зростанням витрат на кінцеву продукцію, а це свідчить, що технології стають більш витратними. Особливо великим було це співвідношення у 2004 р. – рік найбільшої частки експорту в структурі ВВП, а в структурі експорту – металу та виробів з них.

Незначне зменшення показника з 2,05 до 1,96 у 2000-2006 рр. є ознакою входження у цикл покращення цієї важливої макроекономічної пропорції, яка майже безпосередньо відображає спрямування розвитку в параметрах виробництва і споживання.

Таблиця 3. Головні макроекономічні пропорції економіки України

Рік	Проміжне споживання / кінцеве споживання	Валове нагромадження / проміжне споживання	Валове нагромадження / кінцеве споживання	ВВП / проміжне споживання	Експорт / імпорт
1990	1,45	0,26	0,37	0,94	0,96
1991	1,67	0,15	0,25	0,75	0,99
1992	2,01	0,18	0,37	0,70	1,09
1993	2,41	0,23	0,57	0,65	0,99
1994	2,03	0,26	0,52	0,73	0,92
1995	2,12	0,16	0,35	0,62	0,94
1996	1,81	0,16	0,28	0,69	0,95
1997	1,88	0,14	0,26	0,65	0,93
1998	1,86	0,14	0,26	0,66	0,95
1999	1,91	0,12	0,23	0,68	1,11
2000	2,05	0,13	0,26	0,65	1,09
2001	2,05	0,14	0,28	0,64	1,03
2002	2,04	0,13	0,27	0,65	1,09
2003	2,09	0,14	0,29	0,63	1,05
2004	2,31	0,13	0,30	0,61	1,14
2005	2,09	0,14	0,30	0,63	1,02
2006	1,96	0,16	0,32	0,65	0,94

2. Співвідношення між валовим нагромадженням та проміжним споживанням показує ту частку загальних витрат, яка спрямовується на приріст та відновлення основного виробничого капіталу.

Ця частка скоротилась у 1,6 рази – з 0,26 до 0,16. Найменше значення цього показника спостерігалось в 1999 р., коли навіть амортизаційні відрахування виводились з виробничого процесу [21]. Довготривалий період зниження цієї макроекономічної пропорції означає значне гальмування процесів відтворення основного капіталу, що

спричинило його майже повний моральний та фізичний знос у багатьох видах економічної діяльності [22, с. 343]. Ризики для економіки посилюються певними особливостями цієї макроекономічної пропорції, зростання якої ще не є безпосередньою ознакою якісних зрушень у виробничій і соціальній сфері, а тому не може вважатися достовірним підтвердженням економічного зростання і розвитку.

3. Пропорції між витратами, що спрямовуються на задоволення матеріальних і духовних потреб членів суспільства та на розширення і технічне удосконалення

виробництва (між кінцевим споживанням та валовим нагромадженням), змінилось несуттєво – з 0,37 до 0,32. Але суттєві зміни складових цієї пропорції у структурі ВВП вплинули на розвиток національної макросистеми, що відстежується за структурою МГБ (табл. 1). Дані свідчать про те, що в структурі спожитих ресурсів відбулось скорочення кінцевого споживання на 5,51 пп. та валового нагромадження на 3,54 пп., натомість зросли частки проміжного споживання на 5,35 пп. та експорту на 3,7 пп., тобто, збалансоване зміщення склало 10,05 пп. Такі зміни є свідченням того, що внутрішнє виробництво стало не тільки більш витратним, а й переорієнтувалось на експорт замість зосередження потужностей на задоволенні потреб національних споживачів.

4. Зменшення співвідношення між валовим внутрішнім продуктом та проміжним споживанням у 1,4 рази (з 0,94 до 0,65) відбулось внаслідок збільшення проміжного споживання в структурі спожитих ресурсів та скорочення ВВП. Динаміка цієї найважливішої макроекономічної пропорції співвідношення між пропорціями загального обсягу наново створеної продукції та обсягу, спожитого виробництвом, підтверджує посилення витратного характеру виробництва, що у макроекономічному масштабі обумовлюється зміщенням структури видів економічної діяльності у бік ескалації витратних видобувних галузей, застарілих енергоємних технологій, низького рівня перероблення сировини, тощо.

5. Співвідношення між експортом та імпортом несуттєво скорочується (з 0,96 до 0,94) при відчутних коливаннях протягом досліджуваного терміну від 0,92 (1994 р.) до 1,14 (2004 р.), тобто в 1,2 рази.

Загалом, зміни цієї макроекономічної пропорції вказують на відносну збалансованість експортно-імпортних операцій. Втім, значне зростання частки експорту в структурі ВВП (у 2004 р. вона складала 63,6 %) вказує на суттєву відкритість України для зовнішніх впливів, що позначилось на її економічному зростанні та розвитку. Для врахування впливів міжнародних ринків та глобальних

процесів на розвиток національної макросистеми потрібно враховувати міжнаціональні (міждержавні) розходження в ефективності використання виробничих факторів, що вимагає окремих досліджень.

Зрушення головних макроекономічних пропорцій є наслідком змін у процесах виробництва, які досліджуються через поглиблений аналіз структурних пропорцій I-го квадранта МГБ – проміжного споживання в процесі виробництва за видами економічної діяльності [23].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонований підхід до розширеного дослідження структури таблиць “витрати-випуск” базується на використанні методологічних принципів наскрізної єдності статистичного опрацювання показників системи національних рахунків. Апробація відповідних аналітичних прийомів показала широкі можливості для подолання помилок, пов’язаних з адаптацією методології до специфічних умов різних періодів макроекономічних зрушень із можливістю використання відомих інструментів статистичного аналізу.

Практичне спрямування подальших досліджень доцільно зосередити на виявленні закономірних залежностей пропорцій структурного міжгалузевого балансу від архітекtonіки організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми. З погляду на принцип єдності наукового процесу не важко передбачити наявність широких можливостей цього підходу для виявлення закономірних взаємозв’язків між інституційними, структурними і вартісними макроекономічними параметрами національної економіки. Теоретична єдність та методологічні переваги структурної інтерпретації МГБ відкривають можливість для прямого зіставлення реалій української економіки з даними про функціонування економіки СРСР та інших держав, що є принципово новим підходом до неупередженого дослідження організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми.

Список використаної літератури:

1. Методологічні положення зі статистики / Держ. ком. Статистики України. – К.: ЗАТ “Август”, 2002. – Вип. 1 / Редкол.: О.Г. Осауленко (голова) та ін. – 552 с.
2. *Архангельский Ю.С., Коваленко И.И.* Межотраслевой баланс. – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. – 248 с.
3. *Моторін Р.М., Моторіна Т.М.* Система національних рахунків: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
4. Парфенцева Н. “Міжнародні статистичні класифікації в Україні: впровадження й використання”. – К.: Основи, 2000. – 351 с.
5. Народне господарство України у 1991 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики України; Відповідальний за випуск В. В. Самченко. – К.: Техніка, 1992. – 468 с.
6. Народне господарство України у 1992 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики України. – К.: Техніка, 1993. – 464 с.
7. Народне господарство України у 1993 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики України. – К.: Техніка, 1994. – 494 с.
8. Національні рахунки України за 2004 рік. Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 327 с.
9. Національні рахунки України за 2005 рік. Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 327 с.
10. Статистичний щорічник України за 1994 рік / Міністерство статистики України; Відповідальний за випуск В.В. Самченко. – К.: Техніка, 1995. – 519 с.
11. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г.Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К.: Консультант. 2003. – 664 с.
12. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г.Осауленка; Відп. за вип. В.А.Головка. – К.: Консультант. 2005. – 592 с.
13. Статистичний щорічник України за 1995 рік / М-во статистики України; Відп. за вип. В.В. Самченко. – К.: Техніка, 1996. – 576 с.
14. Україна у цифрах у 1996 році: Корот. стат. довід. / Міністерство статистики України; відповідальний за випуск В.В. Самченко. – К.: Наукова думка, 1997. – 176 с.
15. Україна у цифрах у 1997 році: Корот. стат. довід. / Державний комітет статистики України; Відп. за випуск О.Г. Осауленко. – К.: Наукова думка, 1998. – 188 с.
16. Україна у цифрах у 1998 році: Корот. стат. довід. / Державний комітет статистики України; Під ред. О.Г. Осауленка. – К., 1999. – 212 с.
17. Україна у цифрах у 1999 році: Корот. стат. довід. / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. – К., 2000. – 262 с.
18. Україна у цифрах у 2000 році: Корот. стат. довід. / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К.: Техніка, 2001. – 256 с.
19. Україна у цифрах у 2001 році: Корот. стат. довід. / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К.: Техніка, 2002. – 260 с.
20. Україна у цифрах у 2003 році: Корот. стат. довід. / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. – К.: Техніка, 2004. – 266 с.
21. *Попова В.В., Попов В.Ю.* Підсумки та напрями інвестиційної політики в Україні // Економіка України. – 2007. – № 5. – с. 35-42
22. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2005.
23. *Попова В.В.* Динаміка структури ВВП в Україні // Статистика України. – 2006. – № 1. – с. 35-41.

ПОПОВА Валентина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, виконувач обов’язків завідувача кафедри економіки підприємств Державної академії статистики, обліку та аудиту

Наукові інтереси:

– теоретико-методологічні основи статистичного дослідження економічних і соціальних явищ та процесів;

– методологія статистичного оцінювання закономірностей динаміки соціально-економічних явищ та організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми у системі національних рахунків.

Таблиця 2. Розрахунок структури міжгалузевого балансу України у 2006 р. в цінах споживачів, млн. грн.

Споживання (розподілення) товарів і послуг	Проміжне споживання							Кінцеві споживчі витрати	Валове нагромадження	Експорт товарів і послуг	Використання товарів і послуг
	Промисловість	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	Будівництво	Торгівля: ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Інші галузі	Всього спожито				
Витрати											
Промисловість	335545	20588	34439	24037	28770	33093	476472	212178	66592	195394	950636
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство	25377	34567	87	2215	108	1947	64301	41690	-471	10518	116038
Будівництво	767	32	785	257	560	1237	3638	1216	61453	955	67292
Оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту, готелі та ресторани	100873	8344	776	7324	2966	5677	125960	8702	0	6820	141482
Транспорт і зв'язок	35519	3383	3902	7587	12838	6628	69857	29793	0	32795	132445
Інші види діяльності	18247	995	2995	18727	6343	46866	94173	131297	7166	7225	239861
I. Проміжне споживання	516328	67909	42984	60147	51585	95448	834401	424906	134740	253707	1647754
Структура проміжного споживання, %	31,34	4,12	2,61	3,65	3,13	5,79	50,64	25,79	8,18	15,40	100,00
Оплата праці найманих працівників	90169	8560	14955	26860	30619	97468	268631				
Податки за виключенням субсидій на продукти	57447	-550	2852	4437	5749	3551	73486				
Валовий прибуток, змішаний дохід	59289	34405	5865	44897	24452	33128	202036				
II. Валовий внутрішній продукт (у ринкових цінах)	206905	42415	23672	76194	60820	134147	544153				
Структура ВВП, %	12,56	2,57	1,44	4,62	3,69	8,14	33,02				
III. Випуск товарів і послуг	723233	110324	66656	136341	112405	229595	1378554				
Структура випуску, %	43,89	6,70	4,05	8,27	6,82	13,93	83,66				
IV. Імпорт товарів і послуг	227403	5714	636	5141	20040	10266	269200				
Структура імпорту, %	13,80	0,35	0,04	0,31	1,22	0,62	16,34				
V. Використання товарів і послуг	950636	116038	67292	141482	132445	239861	1647754				
Структура використання, %	57,69	7,04	4,08	8,59	8,04	14,56	100,00				

